

çen ve İstanbul'a yürüyen Kantakuzenos'un oğlu Mathaios'a yardım eden Osmanlı birlikleri içinde yer alıp almadığı konusunda kesin bilgi yoktur. Küçük kardeşi Halil'in esareti sebebiyle ortaya çıkan kriz sırasında (1357) Gelibolu'yu boşaltma tekliflerine şiddetle direndi. 1358'de Orhan Bey bu mesele dolayısıyla V. İoannes ile anlaşma yaptığında ise artık hayatta bulunmuyordu.

Süleyman Paşa'nın ölümü, Osmanlı kaynaklarında Bolayır ile Seydigazi arasında avlanırken atının ayağının bir çukura takılması sebebiyle düşmesinin bir sonucu olarak gösterilir. Bazı kaynaklar onun halvalanan bir kaza doğan saldırdığı sırada, bazıları ise bir geyik veya canavar (domuz) avı peşinde koşarken yere kapaklanan atının altında kalıp öldüğünü belirtir. Bu hadisenin Anadolu'da Biga dolayında olduğunu yazanlar da vardır. Fakat bu Bolayır-Gelibolu arasındaki Biga adlı bir yerle olan karıştırmadan kaynaklanır. Ayrıca bazı araştırmacılar bu hadisenin Bizanslılar'la yapılan bir savaş sırasında meydana geldiği ihtimalini öne sürer (Beldiceanu-Steinherr, XXIII [2005-2006], s. 114-115). Bazı Batı kaynaklarında ise onun bir suikasta kurban gittiğine dair zayıf bir rivayet vardır. Ölüm tarihi 758 (1357), 759 ve 760 (1359) diye verilir. Aralık 1358'de Gelibolu'dan geçen gemilere anlaşma uyarınca müdahale etmemesine dair babasının bir uyarı mektubundan, ayrıca babası tarafından onun adına düzenlenen Şâban 761 (Haziran 1360) tarihli bir vakfiyeden hareketle vefat tarihinin 1359 olması düşünülebilirse de genel olarak 1357 sonbaharında öldüğü bilgisi kabul görmüştür. Vefatını haber alan Orhan Bey'in çok üzülmediği, hemen Bolayır'a gelerek oğlunu burada defnettirdiği belirtilir (Beldiceanu buna ihtimal vermez ve sembolik bir anlam yükleme gayretine bağlar: a.g.e., XXIII [2005-2006], s. 115).

Bizans kaynaklarında Orhan Bey'in vârisi, devletin fiilen bütün işlerinden sorumlu yöneticisi şeklinde görülen Süleyman Paşa'nın babasının yaşlılığı sebebiyle iktidarın sahibi olduğu ve daima batıya yöneldiği bildirilir. Osmanlı kaynaklarında şecarat ve sehavet sahibi, gazâ lideri vasfıyla övülür. Onun vefatı sırasında Rumeli kesiminde Osmanlı sınırları batıda Keşan ile İpsala arasında Yayladağı'ndan Malkara ile Hayrabolu'yu ayıran dağlık bölgeden geçiyor. Marmara sahillerindeki Tekirdağ kasabası güneyinde Bakacak tepesi ve Hora'ya uzanıyordu. Ferecik de onun tarafından ölümüne yakın bir tarihte ele geçirilmiş, Osmanlı akınları Dimetoka'ya uzan-

mıştı. Bazı Osmanlı kaynaklarında, sınır boylarındaki Rumeli gazilerince Gazi Umur Bey ile birlikte büyük bir askerî ve mânevî önder olarak kabul edildiği, hâtrasının menkıbelerle yaşatıldığı belirtilir (Oruç Bey'e göre, "Gaziler nezdinde Süleyman ve Umur velâyet sahibidir", *Oruç Beğ Tarihi*, s. 21). Hatta Enverî ve Oruç Bey bir anakronizm yapararak Süleyman Paşa ile Umur Bey'in Bolayır'da buluştuklarını, Umur Bey'in ona artık bir daha Anadolu'ya gitmeyip burada kalmasını tembihlediğini yazar. Bir rivayete göre Süleyman Paşa ölümü halinde Bolayır'a gömülmeyi vasiyet etmiş, bu sayede gazilerin burada tutunacağını düşünmüştür (*Anonim Tevârih-i Âli Osman*, s. 20). Süleyman Paşa'nın adı bilinen oğullarından Melik Nâsir denizde boğulup ölmüş, İsmâil ile İshak ise babalarının vefatından sonra uç kesiminde akın faaliyetlerini sürdürmüştür. İki kızından biri Candaroğlu II. Süleyman Bey ile evli Sultan Hatun (Sinop'taki mezar kitâbesi: Ramazan 797 / Haziran 1395), diğeri ise Akşehir'de vefat eden Efendizâde Hatun'dur (Zilkade 799 / Ağustos 1397).

Süleyman Paşa'ya ait zengin vakıfların mevcudiyeti tahrir kayıtlarından anlaşılabilir. Özellikle Bursa, İznik ve Gelibolu'da hayratı mevcuttur. İznik'te bir mescid ve medrese, Bursa'da bir mescid, Bolayır'da bir cami ve imaret yaptırmış (bk. SÜLEYMAN PAŞA CAMİİ VE TÜRBESİ), bunlara zengin vakıflar tahsis etmiştir. Ayrıca Gelibolu'da ve Bolayır'da bir saray inşa ettirdiğine dair kayıtlar vardır. Gelibolu'da ona nisbet edilen Sultan Camii veya Eski-cami 1385 tarihli kitâbesine göre Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Fethinden sonra Ferecik'te de bir büyük manastırı camiye çevirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

*Ionnis Cantacuzeni eximperatoris Historiarum Libri IV (Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae içinde, ed. L. Schopen), Bonn 1832, XX/III, s. 32, 111, 248, 276-278, 288-289, 320-323; Nicephori Gregorae Byzantina Historia (a.e. içinde, ed. I. Bekker), Bonn 1855, III, 171, 203, 224; Ahmedis History of the Ottoman Dynasty (ed. Kemal Silay, JTS içinde), XVI (1992), s. 148-149; Fatih Devri Kaynaklarından Düsturnâme-i Enverî: Osmanlı Tarihi Kısmı (1299-1466) (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2003, s. 23-27; Aşıkpaşazâde, Tarih (Atsız), s. 122-126; Anonim Tevârih-i Âli Osman (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 17-21; Neşri, Cihannûmâ (Unat), I, 171-187; Oruç Beğ Tarihi: Giriş, Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2007, s. 16-22; Halil İnalık, "Edirne'nin Fethi 1361", *Edirne: Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 138, 140-143; a.m.f., "Orhan", *DİA*, XXXIII, 379; N. Oikonomides, "From Soldiers of Fortune to Gazi War-*

riors: The Tyzmpa Affair", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage* (ed. C. Heywood - C. Imber), İstanbul 1994, s. 239-247; D. M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları: 1261-1453* (trc. Bilge Umar), İstanbul 1999, s. 217, 234, 244, 255, 258-259; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, I, 188, 193-198; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi", *TTK Belleten*, V/9 (1941), s. 281-283; a.m.f., "Orhan Gazi'nin Vefat Eden Oğlu Süleyman Paşa İçin Tertip Ettirdiği Vakfiyenin Aslı", a.e., XXVII/107 (1963), s. 437; Necdet Öztürk, "Ferecik'in Süleyman Paşa Tarafından Fethine Dair", *MÛTAD*, IV (1989), s. 135-145; I. Beldiceanu-Steinherr, "Le destin des fils d'Orhan", *AO*, XXIII (2005-2006), s. 105-130; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Süleyman Paşa", *İA*, XI, 190-194; C. Imber, "Süleyman Paşa", *Eİ²* (İng.), IX, 843-844; Feridun Emecen, "Nilüfer Hatun", *DİA*, XXXIII, 124.

FERİDUN EMECEN

SÜLEYMAN PAŞA, Candaroğlu

(ö. 741/1341 [?])

Kastamonu ve Sinop civarında
Şemseddin Candar Bey
tarafından kurulan beyliğin
ilk hükümdarı

(bk. CANDAROĞULLARI).

SÜLEYMAN PAŞA, Hadım

(ö. 954/1547)

Osmanlı sadrazamı.

Ak hadım ağalarından olduğu için "Hadım" veya "Tavâşi" lakaplarıyla anılır. Milliyet hakkında açık bilgi bulunmamakla birlikte Macar kökenli olduğu rivayet edilir (Jorga, III, 26). Vefatında seksen yaşlarında bulunduğu göz önüne alınırsa 1470'lerde doğduğu söylenebilir. Hayatının ilk yılları hakkında çok az bilgi vardır. Sarayda harem hizmetine alındı ve Yavuz Sultan Selim'in son zamanlarında hazinedarbaşılığa yükseldi. 929'da (1523) Kaptanıderyâ Lutfi Paşa'nın Karaman beylerbeyliğine tayini üzerine hazinedarbaşılıktan kaptanıderyâliğe (Bostan Çelebi, vr. 60^b), Safer 931'de (Aralık 1524) Şam beylerbeyliğine getirildi (İbn Tolun, s. 258). Kaptanıderyâlikten sonra başka bir görevde bulunup ardından Şam beylerbeyi mi olduğu veya kaptanlıktan doğrudan Şam beylerbeyliğine tayin mi edildiği hususu açık değildir. Sadrazam Makbul İbrâhim Paşa Mısır'da karışıklığı sona erdirip düzeni sağladıktan sonra buradan ayrılmadan önce Defterdar İskender Çelebi'nin tavsiyesiyle onu Şâban 931'de (Mayıs-Haziran 1525) Mısır beylerbeyliğine tayin ettirdi (Bostan Çelebi, vr. 72^a). Hadım Süleyman Paşa asil idarecilik

kariyerini Mısır'da yaptı. Bu görevi sırasında beylerbeyilik divanında bulunan malî ve idarî defterler yandığından 933'te (1526-27) bütün toprakların tahriri hazırlanıp bunlara göre hareket edilmeye başlandı. Süleyman Paşa, Mısır'ın yerli Memlûk beylerini tasfiye ve urbani te'dib ederek eyalette beylerbeyinin nüfuzunu kuvvetlendirdi. İbrâhîm Paşa'nın düzenlediği yeni Mısır kanunnâmesini uygulamaya çalıştı. Bu uygulamalar sayesinde malî durumu düzeltilen Mısır'dan İstanbul'a ilk defa 933'te (1526-27) irsâliye hazinesi gönderildi.

Süleyman Paşa, günden güne artan Portekiz tehdidi karşısında Kızıldeniz ve yöresinin ticarî ve askerî güvenliğini sağlamak için kendisinden önce Selman Reis tarafından geliştirilen politikaları benimsemişti. Bu kapsamda güçlü bir donanma oluşturmaya çalıştı. Israrlı talepleri üzerine gemi inşasında kullanılacak kereste ve malzeme 937'de (1530-31) Mısır'a gönderildi. Seksen parçalık bir donanma inşasına başladyısa da Şâban 941'de (Şubat 1535) İrakkeyn Seferi'ne katılmak için Mısır hazinesiyle birlikte Kahire'den ayrıldı. Mısır beylerbeyiliğine Hüsrev Paşa tayin edildi. Hadım Süleyman Paşa'nın on yıl süren bu ilk beylerbeyilik döneminin Mısır için bir huzur, refah ve istikrar devri olduğu belirtilir. Ancak bunu güç kullanarak sağladığı, bu arada Mısır'ın önde gelen kabile reislerinden çoğunu katlettiği bilinmektedir. Bunlar arasında Saîd şeyhülârabî, Ömeroğulları Murad ve Dâvud, Şarkıye şeyhülârabî Bakaroğulları'ndan Abdüddâim, Baybars Aclûn, Gazzâle urbânî şeyhi Cemal ve Mısır nâzir-i emvâlî gibi görevliler de vardı (*Topkapı Sarayı Arşivi H. 951-952 Tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri*, s. 62). Süleyman Paşa, İrakkeyn Seferi esnasında 942 Muharreminde (Temmuz 1535) Rumeli beylerbeyiliğine tayin edilen Mustafa Paşa'nın yerine Anadolu beylerbeyiliğine getirildi (Bostan Çelebi, vr. 166^a) 943'te (1536) kubbe veziri oldu. Ancak Portekizlilerin hazırlıkları haber alınca yeniden Mısır beylerbeyiliğine tayin edildi. 943 yılının Rebîülâhîr sonlarında (Ekim 1536) Anadolu tarafına geçip Mısır'a gitti.

Hadım Süleyman Paşa'nın ikinci defa Mısır'a tayini Osmanlılar'ın bir süredir ertelediği, Portekizliler'i Hint sularından uzaklaştıracak sefere artık karar verildiğinin de bir işaretiydi. Gucerât hâkimi Bahadır Şah, 1536'da Bâbü Hükümdarı Hümâyûn'la olan savaşlarda desteklerini kazanmak için ittifak yaptığı Portekizlilerin artan baskısı karşısında haremîni ve hazinesini veziri

Âsaf Han'la Mekke'ye gönderdiği gibi İstanbul'a bir elçi yollayarak yardım talebinde bulundu. Ancak gelişmelerden zamanında haberdar olan Portekizliler, Bahadır Şah'ı 13 Şubat 1537'de hıleyle ortadan kaldırdılar. Hadım Süleyman Paşa, Bahadır Şah'ın hazinesini İstanbul'a naklettirdi. Fakat bu nakil ileride kendisi hakkında açılan soruşturma konularından birini oluşturacaktır. Son gelişmeler üzerine Hint seferine karar verildi. Mısır beylerbeyiliğine Dâvud Paşa getirilip Süleyman Paşa Bahrû'l-Külzûm kaptanı sıfatıyla donanmaya serdar tayin edildi.

Yeni beylerbeyinin Kahire'ye ulaşmasının ardından Hadım Süleyman Paşa Süveyş'e geldi. Hazırlıkların tamamlanmasından sonra burada inşa edilen seksen parçalık donanma, aralarında 7.000 yeniçerinin de bulunduğu 20.000 kadar muharip ve kale muhasarasında kullanılacak büyük toplarla 30 Muharrem 945'te (28 Haziran 1538) Süveyş'ten ayrıldı. Korondil, Tûr, Cidde ve Kemerân'a uğrayarak Aden Limanı önlerine geldi. Süleyman Paşa, daha önce Portekizliler'le bir ittifak antlaşması imzalayan Aden Hükümdarı Şeyh Âmir b. Dâvûd'u hile ile gemiye getirtip veziri ve üç adamıyla birlikte katletti. Osmanlı askerleri şehri ele geçirdi. Behram Bey'i Aden sancak beyliğine tayin edip burada 500 kişilik bir müfreze ve üç kadirga bırakan Hadım Süleyman Paşa, Hindistan'da Portekiz üssü durumundaki Diû'ya yöneldi. Akdeniz'in şartlarına alışık olan Osmanlı denizcileri, Hint denizinin muson rüzgârları karşısında bir hayli zorlanarak on dokuz günlük bir yolculuğun ardından ağustos sonu-eylül başlarında Hindistan kıyılarına ulaştı, Eylöl 1538'de Diû önlerine geldi.

Bu sırada Antonio de Silveria kumandasındaki bir Portekiz birliği tarafından savunulan Diû Kalesi'nin Hoca Sefer ve Âlâm Han'ın emri altında yaklaşık 15.000 kişilik bir Gucerât kuvveti tarafından muhasarası devam etmekteydi. Hadım Süleyman Paşa, Gucerât kuvvetlerine takviye için karaya bir miktar asker çıkarttıysa da fırtına yüzünden Ca'ferâbâd'a sığınmak zorunda kaldı. 28 Eylöl'de Ca'ferâbâd'dan ayrılan Osmanlı donanması iki gün sonra Diû önlerinde demirledi. Bir süredir büyük muhasara toplarıyla takviye edilen Osmanlı ve Gucerât birlikleri tarafından şiddetli bir şekilde dövülen Diû adasının varoşu konumundaki Gogala tabyası ve ardından Kat Kalesi teslim oldu. Süleyman Paşa, Diû Kalesi'ni karadan ve denizden

muhasaraya başladı. 4 Ekim'de başlayan üstün Osmanlı topçu ateşi Portekiz kalesinde ağır hasara yol açtı ve müdafilere büyük zayıflık verdi. Portekizliler, dış kaleyi terkedip denize bakan taraftaki surları yıkılmış haldeki iç kaleye çekildiler. Ancak Osmanlı ve Gucerât kuvvetlerinin arka arkaya saldırıları istenen neticeyi vermedi. Aden Emîri Şeyh Âmir'in âkibetine uğramaktan korkan Gucerât Hükümdarı III. Mahmud, Osmanlılar'a yardım hususunda isteksiz davrandı. Gucerât Hükümdarı Bahadır Şah'ın Mekke'ye gönderdiği hazinesine el konulması, Süleyman Paşa'nın kendisini ziyarete gelen III. Mahmud'un vezirine huzurunda oturma izni vermemesi hakaret etmesi, III. Mahmud'un Süleyman Paşa'nın gönderdiği kılıç ve kaftanı eğer bunları bizzat Osmanlı hükümdarı göndermişse kabul edeceğini, aksi halde reddedeceğini bildirmesi ve Osmanlılar'ın bu bölgeye yerleşecekleri düşüncesi iki müttetik arasındaki güveni sarstı.

Hadım Süleyman Paşa beklediği desteği alamayınca geri çekilmeye karar verdi. 6 Kasım 1538 gecesi Osmanlı birlikleri büyük muhasara toplarından bir kısmını bırakarak gemilere binip Diû'dan ayrıldı. Süleyman Paşa'nın bu kararı almasında muhtemelen, büyük bir Portekiz donanmasının yaklaşmakta olduğu haberinin duyulması etkili olmuştu. Süleyman Paşa, Diû'dan dönüşte 27 Kasım 1538'de Şihr Limanı'na uğradı. Hadramut ve Şihr hâkiminin Osmanlı hâkimiyetini kabul etmesiyle önce Aden'e, buradan Bâbümendep körfezi ve Moha üzerinden geçerek Selman Reis'in katlinden beri kargaşa içindeki Yemen'i bir düzene sokmak için Zebîd'e gitti. Süleyman Paşa, Zebîd hâkimi Nâhudâ Ahmed Bey'i 5 Şevval 945'te (24 Şubat 1539) bir divan toplantısı sırasında öldürterek bölgeyi doğrudan Osmanlı hâkimiyeti altına aldı. Zebîd ve Aden bölgesini kapsayan bir Yemen eyaleti kurulup beylerbeyiliğine Bıyıklı Mehmed Paşa'nın oğlu Mustafa Paşa tayin edildi. Bu idarî düzenlemelerin ardından Yemen'den ayrılarak 22 Şevval'de (13 Mart) Cidde'ye ulaşan Hadım Süleyman Paşa buradan donanmayı Süveyş'e gönderdi, kendisi de Mekke'ye geçti. Hac görevini ifa ettikten sonra kara yoluyla Mısır'a döndü. Bu arada Özdemir Bey'i Mısır'ın güney sahalarını fethetmekle görevlendirmişti.

Süleyman Paşa, Mısır'a döndükten hemen sonra İstanbul'a çağırıldı (Receb 946 / Kasım 1539). İkinci vezir olarak görev yaparken Lutfi Paşa'nın azledilmesiyle 947 Zilkadesinde (Mart 1541) sadrazam tayin

